

הגדרת ג' חילוקים בדיני פטור יבום

מצאנו במס' יבמות כמה נשים שאין בהם דין יבום. ובדין פטור מיבום יש ב' נפק"מ א. האם פטור גם מחליצה ב. האם גם הצרה פטורה. וזוהי נקודת הסוגיות דריש יבמות. ואלו הן:

ערויות אינן מתייבמות ואינן חולצות, וגם פוטרות צרותיהן.

אילונית לא מתייבמת ולא חולצת, אמנם נחלקו אמוראים אם פוטרת צרתה וקיי"ל דלא פוטרת.

חיילוי"ע לא מתייבמות [וכן אם בעלו לא קנו] אמנם חולצות ולא פוטרות צרותיהן לכו"ע.

וג' דינים אלו הם אבות הדינים לגבי פטורי יבום וחליצה ושאר הדינים [היינו סוטה מח"ג בעלת התנאי] הנדון בהם הוא לאיזה מהני ג' יש לדמותם.

ונראה להביא משל מענייני דיומא להגדיר החילוק בין ג' דינים הנ"ל.

כל אדם חייב ע"פ חוק להתגייס לצבא. אמנם מצאנו ג' סוגים שאינם חייבים בגיוס.

מי שאינו אזרח ישראל לא חייב בגיוס כלל. והיינו שאין הוא בכלל חובת הגיוס. והחוק לא נאמר עליו כלל. (וכן צריך להיות גם לגבי נשים שאין הן כלל בחובת הגיוס)

מי שהוא בן ישיבה יש לו פטור מגיוס, והיינו שבעצם הוא מחויב אלא שנפטר מחמת מצבו וענינו המיוחד שגורם לפוטרו. [והיינו שהחוק מתחייס אליו לגבי חובתו אלא שפוטרו]

מי שיש לו פרופיל נמוך אין לו שום פטור אלא שלמעשה אין מה לעשות עמו ואומרים לו לילך דהיינו בפועל אין הוא מתגייס אבל בכח כל חובת הגיוס חלה עליו.

א"כ גדר הפטור של בני ישיבה הוא שהיו צריכים להיות חייבים מצד עצמם אלא שהם נפטרים לגמרי, משא"כ אזרח חוץ אינו בכלל פרשת הגיוס ומעולם לא נתכוונו אליו כשחייבו חובה זו.

נחזור לדידן.

אמרה תורה כי ישבו אחים יחדו וכו' ובן אין לו יבמה יבא עליה וכו' והיינו שכל מי שמת ללא בנים חל על אשתו דין יבום¹, וחובת יבום זו כרוכה בזה שאיסור אש"א שהיתה אסורה בו, הותר לצורך קיום המצוה. [והראיה שהיה כאן איסור הוא מהא דאם גירשה מחיים אסורה על אחיו ורק כשמת ללא בנים הותר האיסור²]

ומעתה מצינו ג' אופנים. אילונית אינה כלל בחובת היבום ועליה לא דברה התורה ואינה בכלל המציאות של בן אין לו יבמה יבא עליה. ולכן גם מעולם לא הותר איסור האש"א שהיה עליה³.

ערויות פטורות מיבום והיינו שהם בעצם בכלל פרשת חיוב היבום אלא שמחמת איסורם קבלו **פטור** מיבום וההגדרה של פטור היינו שהיה צריך להיות חייב ונפטר. (יסוד והגדרה זו לענ"ד בכלל דברי הברכ"ש ס"ב) ומכיון שכן אין זה כ"כ פשוט שלא הותר האש"א שהרי בדין היתה צריכה להתייבם⁴ אלא שלומדים זאת מפסוקים שאחר שנפטרה אסורה וזהו עומק הסוגי' ג: דעונש מנין.

¹ בכוונה כתבתי דין יבום דאיכא פלוגתא אם מצות היבום גם על האשה.

² הם דברי הגמ' נד. רמז ליבמה שאסורה וכו' דהיה הו"א דליכא כלל איסור אש"א באש"א שאין לו בנים וע"ז הביאה הגמ' דרשה שלומדים מנדה היא. ולמדנו שכל מצות יבום כרוכה בעצם בהיתר איסור אש"א בשעת הנפילה. [משנת רבי אהרן סימן א']

³ והיינו לפמש"כ לעיל הע' 2 ליכא כלל נפילת יבום וממילא שליכא כלל היתר. וכן כתבו חלק מהראשונים שלכן אין בה פטור צרה שכרוך במציאות הנפילה.

⁴ היינו ששייך לומר שיש כאן איזה בחינה של נפילה ליבום לגבי פטור אש"א. [משר"א הנ"ל]

חייבי עשה [או לאו שיש בו עשה] אינם פטורות כלל מיבום אלא שלמעשה א"א לקיים בהם יבום אבל אין זה משום שחל בהם פטור ובדאי שלא שייך שאינם בפרשת יבום.⁵ והרי ג' אופנים הנ"ל בדן יבום.

ומעתה נאמר דמה שחדשה התורה פטור של צרה הוא רק באופן הב' דהיינו שיש אשה שהיא בפרשת יבום ונפטרה ובה אמרה תורה כלשון המשנה כשם שבתו פטורה כך צרתה והיינו שכיון שבית זה בכל חיוב יבום ונפטרה ממנו לכן גם הצרה פטורה.

אמנם אילונית שאינה כלל בחיוב היבום ואינה בכלל הנשים שהתורה דברה עליהן בנוגע לחיוב יבום אין דינה נוגע כלל לדן הצרה. ולכן לא נפטרה. והיינו דגדר הפטור של צר"ע הוא צרה של יבמה שהערה שבה פטרה מיבום משא"כ באילונית. וזהו עומק דברי תוס' ח.

וכן חיי"ע שהרי היא כאשה הראויה ליבום לגמרי אלא שלמעשה אין מתקיים בה יבום לכן אין דינה שום השלכות כלפי הצרה דכלפי הצרה אנו דנים שהיא מחויבת באופן גמור. ודו"ק.

וכמובן שגם פטור החליצה נובע מחלוקת ג' מצבים הנ"ל והיינו שאשה שהתורה לא דברה עליה כלל בדן יבום ודאי שאין צריכה חליצה והרי היא כאשה שתם שאין מה לדבר אודותיה.

עניות שנפטרו מיבום באמת להגדרה הנ"ל היה אפשר לדון לגבי חליצה אלא שלמדנו דין שכל שאינה עולה ליבום וכו' ולכן פטור זה חשיב אינה עולה ליבום ולכן גם פטורה מחליצה. ובברכ"ש חדש דאחר שלמדנו התורה דין 'עליה' דליכא יבום בערוה במ"מ אזי כתוב כאן דין פטור מיבום וחליצה. וגם לשיטתו ודאי שאין זה הפטור של אילונית אלא שנתחדש עוד סוג של פטור מיבום שגם פטור מחליצה ודו"ק.

ואילו החלוקה הג' באמת צריכה חליצה ואין אנו מחשיבים אותה אינה עולה ליבום ודו"ק.

העומד כנגד החלוקה וההגדרות הנ"ל היא שיטת רב אסי שגם צרת אילונית פטורה מיבום והיינו שמחשיב אותה כצרת ערוה [דהרי אין לנו מקור אחר לפטור צרה רק בפרשת עריות]

וצ"ל אחת מתרתי. או שבאמת ר"א חולק על ההגדרה הנ"ל וסובר שפטור צרה לא נובע מהדין פטור של עריות וגם אילונית הגם שאינה פטורה מדין ערוה אמנם כיון שלמעשה אחר שאינה מתייבמת יש בה איסור אש"א לכן דין בזה לאסור צרה וזה שלא כההגדרה הנ"ל. [ולפ"ז ר"א אינו כיסוד הגר"ח שאש"א דממילא לא פוטרת מיבום]

אמנם יש שאמרו שר"א הגדיר אחרת הפטור של אילונית והיינו שלמד שכשפטרה התורה אילונית יסוד הפטור הוא משום שא"א להתיר האש"א שלה והיינו דאילונית אינה סוף הפטור מיבום אלא טעם מדוע א"א לנו להתיר האש"א של אשה זו וממילא למעשה לא מתייבמת משום האש"א ומעתה יש לדונה כערוה ופוטרת צרתה.

וקצת סמך להבנה זו היא קו' התוס' ח ע"א דלמאי דאמרה שם הגמ' דערוה דחד איסורא מותרת הק' התוס' מדוע צר"א לא"א פטורה והיינו להנ"ל דאע"פ שסובר ר"א דהתורה לא התירה ערות אש"א אמנם כיון שהיא חד איסורא אין בכוחה ליפטור צרה דאין בערוה של חד איסורא דין פטור לפי המבואר שם בגמ'.

ועי' תי' התוס' דכיון דממ"נ וכו' והיינו דבעצם הפטור של אילונית כתוב גם שהערוה של אש"א היא ערוה ליבום וקצרתי בזה.

ועוד יש להעיר דגדרי החלוקה הנ"ל הם גם העומדים ביסוד דברי התוס' והראשונים בסוגי' ח: לשיטת רבי שפטור צר"ע משום מיעוט של 'לקחה' שגם שם יש לדון לגבי חליצה וצרה, והאם לדמות פטור הצרה לפטור אילונית וזהו נקודת העיון של הסוגי' שם וקצרתי.

⁵ ואע"פ שלשיטת התוס' כ: נלמדים מהפסוק עלתה יבמתו אמנם זה רק אחר שידענו שאין הם מתייבמים מחמת אין עדל"ת ועשה דאז גילתה התורה שיש מציאות של יבמה שעולה לחליצה. אמנם יש אחרונים שלמדנו שאחר שיש פסוק יש גם דין פטור. והגדרת דינם של חיי"ע תלוי בחקירת המל"מ אם יש בהן כרת דאש"א. ולפי חלק מההסברים שייך שגם שם יש הפקעה מנפילה. אמנם לעיקר השיטות שלכא איסור אש"א ודאי שיש כאן נפילה הפוטרת ממש מהאיסור ורק איסור העשה מונע היבום ודו"ק.